

GELOVEN IN EEN BETERE WERELD

In de Driehoek te Utrecht d.d. 16 NOVEMBER 2018

David Renkema

Geloven in een betere wereld! Ik trof deze titel als vraag aan in een discussie bij Vice Versa, het journalistieke platform voor mondiale samenwerking. Hoewel ik doorgaans meer houd van vragen dan van antwoorden, vond ik het wel passend om het vraagteken weg te laten. Oikos stond in een traditie van geloven in een betere wereld. Het kan anders, zeiden we al jaren geleden.

Het woord geloven roept natuurlijk allerlei associaties op. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid publiceerde jaren geleden een verkenning onder de titel *Geloven in het publieke domein*. Dat ging over de veranderende rol van godsdienst in de samenleving. Binnen deze betekenis gaat mijn boek over de inzet van de samenwerkende kerken op het brede terrein van internationale samenwerking. Hoe gaven ze vorm aan het adagium van 'mondiaal denken, lokaal handelen'? Wat waren geloofwaardige keuzen in economie, politiek en het eigen leven? Het woord geloven vat ik ook breder op, dus zonder die kerkelijke connotatie. Het gaat dan om een houding van vertrouwen en verwachting. Maar wel tegen de achtergrond van de reële uitdagingen en bedreigingen: ongelijkheid, klimaatverstoring en conflicten. Want er staat – in de woorden van Philipp Blom – echt wat op het spel. Geloven is in dit verband geen naïef optimisme; eerder een hopen, soms tegen beter weten in. Kennis over alles wat op het spel staat, vermeerderd ook smart. Desondanks: geloven in een betere wereld.

Een rode draad in de historie van IKVOS, OSACI en Oikos is de zoektocht naar de wijze waarop wij zelf verbonden waren met de grote problemen van de tijd. Hoe verhouden ons handelen en ons denken zich via een web van economische, sociale en culturele relaties met apartheid, conflicten, ondervoeding, klimaatverstoring en ongelijkheid? Soms had dat 'wij' een individueel karakter, dus consumenten en burgers; vaak een meer collectief karakter: organisatie, kerk of politiek. Deze benadering was duidelijk complementair aan die van de klassieke hulporganisaties. Ze was bijna per definitie kennisintensief, eerst vooral gericht op de economische en politieke verhoudingen, later ook op duurzaamheid en de rol van religie. De kennis was nooit waardevrij, ze was ingebed in een dynamische sociale ethiek. Uiteindelijk ging het om actie, educatie en reflectie, binnen en vanuit organisaties en gemeenschappen.

Door het schrijven van het boek verdiepte ik me opnieuw in de sociale ethiek van zowel de Katholieke Kerk als de Wereldraad van Kerken. Ik liet me daarbij weer verrassen door de rijkdom van deze ethiek. De menselijke waardigheid, het gemeenschappelijk goede en de principiële keuze om de wereld te willen zien vanuit het perspectief van de mensen die buitengesloten zijn. Ik zag ook weer de weldadige spanningsvelden tussen actie en reflectie, tussen radicale kritiek op de bestaande ordening en de betrokken deelname aan die ordening. Hielke Wolters vatte die spanning ooit samen als profetische participatie.

Terugkijkend viel me al schrijvend eens te meer op hoe sterk de context is veranderd sinds 1972. De meest ingrijpende breuklijn is gegeven met het einde van de apartheid in Zuid-Afrika en het einde van de Sovjet-Unie. Drie titels uit die tijd typeren de verwarring: 'Onze gemeenschappelijke toekomst' (Brundtland, 1987), 'Het einde van de geschiedenis' (Fukuyama, 1993) en 'Botsende beschavingen' (Huntington, 1993). Ze staan als het ware voor drie wereldbeelden. Neoliberalisme en globalisering werden in die jaren negentig dominante verschijnselen. De latere terroristische aanslagen verleidden rabbi Jonathan Sacks tot een boek dat mij sterk imponeerde: 'Leven met verschil. Menswaardige verscheidenheid in een tijd van botsende culturen' (2002). Het gaat mij niet alleen om die titels, maar wel om de snelheid en de complexiteit van de veranderingen in die jaren. Oikos heeft mede als reactie op deze veranderingen gekozen voor nieuwe thema's (duurzaamheid, religie en migratie), nieuwe doelgroepen (jongeren met OikosXplore) en ook nieuwe methoden (conflictmanagement, maatschappelijk rendement).

We hebben vanmiddag drie thema's uitgekozen om verder over door te spreken: 'praktisch idealisme', 'feiten, wetenschap en waarden' en 'educatie en burgerschap'. Ik geef een eerste aftrap.

1. Het is niet zo moeilijk om de praktisch idealisten van vandaag te plaatsen tegenover de ideologische activisten van weleer. Destijds zou het dan gaan om grote verhalen van bevrijding, solidariteit en al dan niet samenkomend in een utopisch socialisme. Praktisch idealisten zouden zich dan meer richten op afgebakende uitdagingen met tastbare resultaten. Ik denk en hoop dat die tegenstelling minder scherp ligt, maar iets meer verhaal – een sociale ethiek - lijkt mij vandaag de dag wel wenselijk.
2. Compassie is vandaag de dag een sleutelwoord, niet in de laatste plaats in religieuze kringen. Compassie opent onze ogen en oren voor het leed dat anderen treft en compassie zet ons ook in beweging. Dat is van alle tijden. Maar ik zie wel een verandering die ik lastig te duiden vind. Compassie leidt dankzij de kracht van de beeldcultuur en de nadruk op subjectieve beleving ook tot een scheefgroeï in onze aandacht. We beperken ons tot die vragen die gepaard gaan aan indringende beelden en menselijke emoties. Maar niet alle vraagstukken en dilemma's laten zich vatten in beelden en emoties. Dat geldt voor de vragen rond de ordening van de economie, klimaatverandering op lange termijn en ook bevolkingsgroeï. Een sterkere interactie tussen compassie en wetenschap is volgens mij noodzakelijk.
3. Mondiale vragen komen bij burgers – bij ons – binnen via onder andere de media, de straat en het onderwijs. Ook kerken hebben lange tijd programma's voor mondiale educatie gehad. Oikos was daar een gemeenschappelijk voertuig voor. Het ging om een besef van gemeente-zijn in een mondiale samenleving. Mijn waarneming is dat deze inzet op mondiale educatie in de jaren negentig weggedrukt is door fondsenwerving. We werden in toenemende mate aangesproken als donateurs, met collectes, acceptgiro's, TV spotjes en telefoontjes. Het was misschien onvermijdelijk en noodzakelijk; de markt voor goede doelen is immers bikkelhard, juist ook voor organisaties met een kerkelijk imago met een krimpemde achterban. Maar in mijn beleving is hier wel wat verloren gegaan.

Tenslotte, terug naar het Oikos boek. Het boek is zeker geen historische – laat staan theologische - analyse van de opkomst en ondergang van Oikos. Als direct betrokkene en als landbouwkundige is het ook niet aan mij om die analyse uit te voeren. Toch lijkt mij een dergelijke analyse, verbreed naar de veranderende rollen van kerken en christenen in de Nederlandse en mondiale samenleving wel wenselijk. De kennis over die geschiedenis lijkt snel te verdampen, ook onder het huidige kerkelijke kader. Mijn boek is hoogstens een begin, geschreven vanuit mijn perspectief.

Een woord van dank aan het voormalige bestuur van Oikos dat mij in staat stelde dit boek te schrijven. Uiteraard ook dank aan Jaap van der Sar, Esther Dwarswaard, Annelies Hartman, Kees Brussel en Nicolet Verdam voor de support tijdens het schrijven. Albert Ronhaar en Tewin van den Bergh van Skandalon waren onmisbaar bij de redactie en de vormgeving. Het is bijna een wonder hoe een rommelig word document uiteindelijk een mooi boek is geworden.